

אברהם אבינו; מדריגת הגוף בשלימות

חלק א:

[א] ב"ר לד, י

ויאמר ה' אל לבו. הרשעים הן ברשות לבן. [תהלים יד, א] אמר נבל בלבו. [בראשית כז, מא] ויאמר עשו בלבו. [מ"א יב, כז] ויאמר ירבעם בלבו. [אסתר ו, ו] ויאמר המן בלבו. אבל הצדיקים לבן ברשותן. [ש"א א, יג] חנה היא מדברת על לבה. [ש"א כז, א] ויאמר דוד אל לבו. [דניאל א, ח] וישם דניאל על לבו. [בראשית ח, כא] ויאמר ה' אל לבו.

[ב] יפה תואר שם

פירוש הדברים, כי הרשעים תאותם אשר בלבם מושלת עליהם, ולא יוכלו להכניע אותן עוד. מה שאין כן הצדיקים, הוא להפך, כי המה מושלים ביצדם. ומה שאמר בהקב"ה "ויאמר ה' אל לבו", גם כן הכוונה כי מדת הרחמים כובשת את מדת הדין.

[ג] בראשית יז, יז

ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלכן מאה שנה יוולד בן ואם שרה הבת תשעים שנה תלד

(1) הקושיה עולה היא מאלוה. הרי נראה שדרשת חז"ל סותרת פסוק מפורש בתורה. מה לכאורה ניתן לתקן?

[ד] רש"י שם

ויפול אברהם על פניו ויצחק - זה תרגם אונקלוס וְחָדִי, לשון שמחה. ושל שרה [בראשית יח, יב] לשון מחוך. למדת שאברהם האמין ושמח, ושרה לא האמינה ולגלגה. וזהו שהקפיד הקב"ה על שרה, ולא על אברהם.

(2) לאחר הסברו של רש"י, חוזרת השאלה למקומה, כיצד נאמר על אברהם אבינו "בלבו", כפי שנאמר על רשעים?

[ה] דברים ו, ה

ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. רש"י שם: □□□□ - □□ □□.

(3) הרי כאשר נאמר "לבב", הכוונה היא לשני יצרים; הטוב, והרע. והנה כל בוקר אנו אומרים על אברהם אבינו:

[ו] נחמיה ט, ז-ח

אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברהם והוצאת מאור כשדים ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך וזכות עמו הברית וגו'

(4) מה הפירוש "ומצאת את לבבו נאמן לפניך"? האם זה אומר שאף היצה"ר של אברהם היה נאמן לה? אכן כך מבואר בחז"ל.

[ז] ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה

אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב, דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך. שאף יצה"ר שלו החזירוהו לטוב" (פני משה שם). [ישתי לבות,

(5) ולפי זה קושייתנו מיושבת היטב, שאכן אברהם אבינו עשה אף היצה"ר לטוב, ואין לו מה לחשוש מהיצה"ר. ובאמת יש "צד השוה" בין אברהם אבינו לבין [להבדיל] הרשעים; שניהם אינם חוששים מהיצה"ר.

(6) אך עלינו לבאר, מתי אברהם אבינו הגיע למדרגה זאת, שעשה יצה"ר לטוב, האם לפני פסוקנו, או שמא לאחריו? הבה נבדוק זאת.

[ח] בראשית יז, [פסוקים; א, ה, יז, כג]

(א) ויהי אברהם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברהם ויאמר אליו אני קל שקי התהלך לפני והיה תמים וגו' (ה) ולא יקרא עוד את שמך אברהם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך (יז) ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו' (כג) ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו וגו' וימל את בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר דיבר אתו אלקים

[ט] רש"י שם

והיה תמים - עכשו אתה חסר ה' אברים; ב' עינים ב' אזנים וראש הגויה, שאוסיף לך אות על שמך, ויהיו מנין אותיותיך רמ"ח, כמנין איבריך

(7) מה הפירוש שלאברהם אבינו היו חסרים חמשה אברים? האם אברהם אבינו היה עיור וחירש? נראה מה שכתב בזה הגור אריה.

[י] גור אריה שם

כי המילה שנתן הקב"ה לאברהם, שהיה מושל על עיניים ואזנים. ורצה לומר כי מתחלה כאשר ראה דבר רע היה צריך לכבוש יצרו שלא יהיה נמשך אחר יצרו. וכן באזנים, אם שמע דבר רע, היה צריך למושול על יצרו. אבל כשנמוך היו אלו האברים ברשותו, והיה מונך עליהם, ולא היה צריך להתגבר על היצר, שהיה יצרו ברשותו.

(8) הגו"א מבאר שאברהם אבינו עשה יצה"ר לטוב כאשר נמול נשים לב לדיוק לשונו בין "מושל" ל"מולך", וכידוע ש"מולך" הוא רק ברצון הנשלטים]. וזה היה רק בבראשית יז, כג. אך אנו נמצאים בבראשית יז, יז. א"כ חוזרת השאלה למקומה כיצד נאמר על אברהם אבינו "בלבו"?

(9) אמנם לא קשה, כי הגו"א מבאר דברי רש"י, שהתייחס במפורש להוספת אות ה"א. וזה אירע בבראשית יז, ה, שנים עשר פסוקים לפני "בלבו". ומה שנקט הגו"א "כשנמול", כוונתו להתחלת המילה, שהיא כשנשתנה שמו מאברם לאברהם. והרי כיום נותנים שם לולד בזמן מילתו.

(10) הבה נקרא עוד פעם את הפסוקים בנחמיה, ונשים לב כיצד תורת ה' תמימה, משיבת נפש;

[יא] נחמיה ט, ז-ח

אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברם והוצאת מאור כשדים ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך

(11) הפסוק מורה שכאשר נתחלף שמו של אברהם, אז נמצא לבבו נאמן לפניך. והם הם הדברים. ונפלא הוא. עד כאן חלק א, בביאור הפסוק "בלבו".

חלק ב:

(12) מקום לעיון; מה המטרה והצורך בניסיונות שבאו לאברהם אבינו אחר המילה [גירוש ישמעאל והעקידה], אם בלאו הכי כבר אין לו יצה"ר? בהעדר יצה"ר, נסיון מנין?

(13) נעמיק בדבר. מדוע הגימטריה של "אברהם" הוא רמ"ח אברים? וכי לא עדיף היה ששמו יעלה בגמטריה של "נשמה", "רוח", או משהו רוחני כיוצא בזה? נעיין בדברי המהר"ל בזה.

[יב] דרך חיים פ"ה מ"ג

ויש לשאול, למה היו הדורות שמתחילת הבריאה דוקא כל כך חוטאים, כי אלו עשרה דורות מאדם עד נח היו מתחילת הבריאה דוקא. ויש לך לדעת מן הדברים אשר בארנו למעלה אצל כל מי שמעשיו מרובים מחכמתו, שהכל נמשך אחר גוף האדם, שהוא נחשב יסוד ועיקר האדם. וכאשר היסוד הזה הוא לפי מה שראוי להיות, מסולק מן הפחיתות, אחר כך מוסיף ומתעלה מעלה מעלה עד שקונה מדרגה העליונה. ודומה דבר זה אל השורש מן האילן שהוא חזק, שהוא גדל ומתעלה מעלה מעלה אבל כאשר אין מעלתו מצד השורש, רק עיקר המעלה מצד שהוא מקבל מדרגה עליונה, ואין לו המעלה מן השורש, דבר זה אינו נחשב מעלה, וברוב הוא מגיע אל החסרון לגמרי, כמו שהתבאר למעלה, שהוא דומה לאילן שענפיו מרובים משרשו, שאין כאן עמידה וקיום לזה האילן, ואדרבה הוא מהורס ומקולקל כאשר הענפים יותר מן השורש. כי צריך שיהיה השורש והיסוד לפי הענפים אשר הם לאילן. ומפני זה תבין הדברים האלו, כי אדם הראשון אשר היה נברא בצלם אלקים, והיה מקבל המדרגה העליונה. וכן כל הדורות שמן האדם ועד נח היו קרובים אל המדרגה העליונה הזאת. ולגודל המדרגה שהיתה בהם, לא היה להם יסוד לפי ערך המעלה הזאת, ולפיכך היו דומים לאילן שענפיו מרובים מן השרשים, והיה תוספות זה חסרון כמו שבארנו... ואחר כך היה אברהם, והיה לו מדרגת הגוף בשלימות, ולפיכך היה מספר אברהם רמ"ח, כנגד רמ"ח איברים שבאדם. וכמו שאמרו ז"ל שהמליך אותו הקב"ה על רמ"ח אברים, ולכך נתנה לאברהם ברית מילה בגופו של אדם. ודבר זה הוא המעלה היותר עליונה, כי כאשר האדם בשלימות מצד גופו הגשמי, אשר דבר זה נחשב יסוד ועיקר, אז מקבל בשלימות מדרגת הצורה, שהוא כמו ענף לפי שלימות גופו, ומקבל הוד הצלם האלקי כפי המדרגה העליונה שראוי אליו. ואז מדרגת השכל רוכב על החמרי, כי היה אברהם רוכב על החמור, כמו שיתבאר בפרק הזה בעזה"י, והיה מתעלה תמיד מעלה מעלה. והיה אברהם הפך כל דורות הראשונים; כי אברהם היה דומה לאילן ששרשיו מרובים מן הענפים שלו, ושאר דורות היו דומים לאילן שענפים מרובים מן שרשיו. ולפיכך אברהם היה יסוד כל העולם הכל, לפי שהיו שרשיו מרובים. ומפני כך יש להבין מפני מה היו כל עשרה דורות מאדם עד נח מכעיסין לפני השם יתברך, וכן עשרה דורות מנח עד אברהם. כי עשרה דורות מאדם עד נח שהיה מדרגתם צלם אלקים, ולא היה יסוד למעלה הזאת.

(14) נא להסביר על פי זה, מדוע אברהם לא קיים מצות מילה אלא משנצטווה, לעומת שאר המצות שקיים מעצמו?

(15) נבחון כיצד "שלימות הגוף" של אברהם אבינו מתבטאת בשאר עניניו של אברהם אבינו.

[יג] צניעותו של אברהם

לשונו בנצח ישראל ס"פ ד: "וידוע כי אברהם, זכותו ומעלתו פרישתו מן הערוה, שהרי אמרו עליו במסכת ב"ב [טז]. באברהם כתיב [בראשית יב, יא] 'הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את', שלא נסתכל בה כל ימיו'. ובגבורות ה' פס"ו [שח]: כתב: "לא היה בעולם גדור בערוה כמו שהיה אברהם".

[יד] החסד של אברהם

